

Johan Philip Eugenius, graaf van Merode

- O -

Bezichtiging van de ruïne is alleen op afspraak mogelijk en geschiedt onder begeleiding van een gids.

Voor het maken van een afspraak wendt men zich tot het

Archeologisch Museum,
Hoppenkampstraat 14a,
6171 VP Stein.
Tel.: 046-4338919.

E-mail: arch.museum.stein@home.nl
Website: <http://www.archeologiestichtingstein.nl>

Daarnaast had het aanzien en gezag van de Heren van Kinsky sterk moeten inboeten door hun voortdurende familieruzies. De ontevredenheid door de toename van al deze wantoestanden leidde uiteindelijk tot een uitbarsting bij de bevolking van Stein. In de nacht van 30 op 31 oktober 1777 gingen de lang getergde inwoners joelend en tierend en vloekend en schimpend naar het kasteel. De slaapkamer van een van de heren, die zich beneden vlak bij de ingang bevond, werd met stenen bekogeld. Er werd met hagel en scherpe munitie geschoten. Ruiten werden ingegooid en vensters verbrijzeld. Door deze opstand werden de Heren van Stein van het kasteel verjaagd. Voordat het gerecht de hele kwestie had bekrachtigd brak de Franse Revolutie uit, wat tevens een einde maakte aan het gezag van de Kinsky's. De aandelen van het kasteel waren onder een groot aantal erfgenamen verdeeld en ze waren veelal belast met grote schulden en hypotheeken.

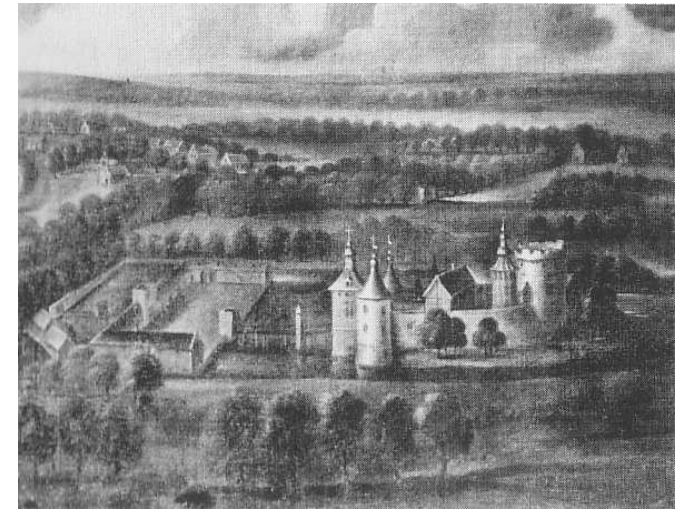
Luikse families

Als tussen 1795 en 1815 de gravin van Hallberg-van Hoesch en haar dochter gravin van Wickenburg-van Hallberg, alle aandelen van het kasteel Stein van de familie de Kinsky weten op te kopen, worden zij de nieuwe eigenaren. De zoon van de laatstgenoemde Matthias Constant, graaf van Wickenburg te Wenen verkocht alles weer. Zo ging op 8 december 1828 het kasteel met bijbehorende goederen in eigendom over aan de Luikse doctor in de geneeskunde Joseph Maximiliaan Dejaer en zijn echtgenote Marie Eleonore Grisard. In 1849 blijkt hun bezit in Stein ruim 263 hectare te zijn. Mevrouw Grisard liet enkele jaren na de dood van haar man rond 1850 een landhuis bij het kasteel bouwen. Vervolgens is in 1858 het bezit overgegaan aan de Luikse rentenier Edward Wauters, die er rond 1860 het koetshuis laat bouwen. De familie Wauters verkoopt het landgoed in 1910 aan de barones De Villenfagne de Sorinnes, geboren de Terwangne. Door verschillende aankopen was het bezit inmiddels uitgebreid tot 327 hectare.

Paters van Stein

In 1917 wordt het kasteel en het park opgekocht door een houtspeculant, die nadat een kapverbod werd afgekondigd voor het terrein, in 1921 het complex verkoopt aan de Congregatie van de Missionarissen van het Heilig Hart. De Congregatie breidde uit met enkele gebouwen, nodig voor de huisvesting en opleiding van priesterstudenten. Het kasteel wordt in Stein bekend onder de naam "Missiehuis". Ruim 75 jaar heeft de Congregatie op het complex gewoond en gewerkt. Bekende paters zijn Pater Munsters, die veel onderzoek naar de geschiedenis van het kasteel heeft gedaan. Pater Schreurs door de verfilming van zijn boeken in de TV-serie Dagboek van een herdershond. In 1970 werd het complex een verzorgingshuis voor de paters, broeders en zusters van de Congregatie. Na het vertrek van deze laatste "kasteelheren en -vrouwen" in november 1996 is het Missiehuis verbouwd tot een appartementencomplex.

DE HEREN VAN STEIN

Kasteel gezien vanuit het westen (1728)
(naar een doek in kasteel Merode.
Foto: Rijksmonumentenzorg, Den Haag)

Het kasteel Stein is wellicht het meest interessante monument uit de jongere geschiedenis van Stein, gelegen in het dal van de Putbeek, op steenworp afstand van het Archeologiemuseum. De burcht dateert uit het begin van de 13e eeuw, toen Stein ontstond als een zelfstandige Vrije Rijksheerlijkheid uit een vroeger Karolingisch koningsgoed onder soevereiniteit van een heer of baron. Zowel ter beveiliging en bescherming van zijn gebied en zijn onderdanen en ter erkenning van zijn opperheerschappij bezat hij het recht van een weerbaar kasteel.

De keuze voor de plaats waar de burcht werd gevestigd, is een gevolg van strategische overwegingen: men kon gebruik maken van natuurlijke verdedigingsmogelijkheden zoals water en hoogten. Het kasteel is gebouwd op een verhoogde berg en omgeven door grachten zodat men kan spreken van een waterburcht van het burchtheuveltype. Hij bestaat uit twee gedeelten: een voorburcht met de dienstgebouwen, die door een tussengracht gescheiden was van de hoofdburcht, waarin de kasteelheer en zijn familie waren gehuisvest. Wie nu de restanten van het kasteel met een kritisch oog bekijkt zal een veelheid van bouwstijlen ontdekken, wat een gevolg is van zeven eeuwen geschiedenis: uitbreiding, afbraak, aanpassing en vernieuwing.

Heren van Stein

De geschiedenis van het Kasteel Stein begint met Herman van Elsloo. In 1220 wordt hij in het oudste tot nu toe bekende document vermeld, als hij met toestemming van zijn leenheer Dirk van Heinsberg een derde van de Steinse tienden overdraagt aan de abdij Herckenrode bij Hasselt. Het stamhuis van de oudste heren van Stein is dus Elsloo. Herman is een jongere broer van Arnold van Elsloo, die zijn vader in de heerlijkheid Elsloo opvolgde. Herman heeft de heerlijkheid Stein als leengoed in beheer gekregen van de graaf van Loon en van de Heer van Valkenburg. In Stein heeft Herman ongetwijfeld een versterkt huis bezeten. Als kruistochtridder nam hij in 1218 deel aan de verovering van het Egyptische Damiate. In 1220 was hij terug in zijn heerlijkheid.

Na Hermans overlijden volgt zijn zoon Arnold hem op en hij noemt zich in 1230 als eerste "Heer van Stein". Na hem volgen nog vijf generaties van het geslacht van Stein. De donjon is rond 1250 ontstaan. De toen levende Arnold van Stein nam onder de graaf van Loon in 1288 deel aan de beroemde slag van Woeringen en werd daar tot ridder geslagen. Hij trouwde in Holland met Margaretha van Renesse en werd leenman van de Hollandse graaf Floris V. De herinnering aan deze Arnold leeft voort in Stein bij Gouda, dat naar hem vernoemd is.

Er zijn meerdere schenkingen bekend van Steinse tienden aan de abdij Herckenrode. Het is ook niet vreemd dat Margaretha van Stein is ingetreden in deze kloostergemeenschap en in 1303 abdis van deze abdij werd.

De laatste Arnold van Stein werd samen met de hertog van Brabant en tal van andere edelen bij de slag van Baesweiler gevangengenomen en door de hertog van Gulik gedurende een half jaar opgesloten in slot Nydeggen tot voor hem een zwaar losgeld betaald was.

Vier geslachten in de 15^e eeuw

In 1390 sterft het oorspronkelijke geslacht van de heren van Stein uit. De laatste Arnold overlijdt kinderloos en zijn titel gaat over naar Daniël van der Merwede, die met Arnolds zuster Margaretha is getrouwd. Daniëls broer Arnold raakte in conflict met zijn broer vanwege niet uitkeerde jaarrenten. Hij heeft zijn broer zelfs anderhalf jaar laten opsluiten en is zich zelf ook Heer van Stein gaan noemen. Toen Daniël zijn vrijheid verkreeg werd Arnold van al zijn rechten vervallen verklaard.

Na Daniël van de Merwede komt zijn schoonzoon Willem van Brederode in bezit van het kasteel. Als Heer van Stein was hij in 1408 volop in oorlog met de stad Aken en moest in Stein zelf een belegering doorstaan. Hij verbleef vooral in het Hollandse. Als hoofd van de Hoeksens was hij overtuigd aanhanger van Jacoba van Beieren. In 1427 ljdjt hij bij Wieringen een nederlaag tegen Philips van Bourgondië en wordt gevangengenomen.

Willem van Brederode en zijn vrouw Margaretha van der Merwede overlijden rond 1450 kinderloos. Het kasteel en de titel gaan over op Willems neef Jan van Heinsberg, de prinsbisschop van Luik, en diens halfzuster Maria van Loon van Heinsberg, die met Jan van Nassau-Dillenburg is getrouwd.

Bronckhorst – Batenburg

Binnen de familie van Heinsberg wordt in 1465 overeengekomen de heerlijkheid Stein te verkopen aan Herman van Bronckhorst-Batenburg. Deze Herman overlijdt in 1520 te Stein en hij is begraven in de grafkelder van de Sint Martinuskerk in Stein.

Het gezin van diens kleinzoon Herman en echtgenote Petronella van Praet is volop betrokken in de Spaanse opstand. Herman en Petronella hebben zeven kinderen. De familie is protestant en staatsgezind. Willem, de oudste zoon, die heer van Stein en Batenburg was, is nauw bevriend geweest met prins Willem van Oranje. Hij werd in oktober 1572 benoemd tot luitenant-generaal van Zeeland en in 1573, na het ontslag van de beruchte Lumey, luitenant-generaal in Holland. Hij sneuvelde in 1573 bij het beleg van Haarlem. Ook zijn broer Karel onderhield nauwe relaties met prins Willem van Oranje en was fel anti-Spaans. Hij verleende zijn medewerking aan Willem van Oranje toen die in de nacht van 5 op 6 oktober 1568 in Obbicht de Maas overstak. Hij werd in 1580 in Keulen vermoord. De andere twee broers Derck en Gijsbert behoorden samen met Willem en Karel tot het Verbond der Edelen, die in 1567 aan de landvoogdes Margaretha van Parma het smeekschrift aanboden. Derck en Gijsbert werden in 1567 gevangen genomen en in 1568 op last van Alva samen met de graven van Egmond en Hoorne in Brussel onthoofd.

In 1602 maakte Maximiliaan van Bronckhorst-Batenburg, de zoon van Karel, rechtmatig aanspraak op Stein. Uit zijn huwelijk met Agnes van Kettler worden slechts meisjes geboren en uit zijn 2^e huwelijk met een burgervrouw ook een jongen, die in 1657 overlijdt. Testamentair was bepaald, dat als de familie in mannelijke lijn zou uitsterven Stein zou overgaan op de nazaten van Elisabeth van Bronckhorst-Batenburg, de jongste dochter van Herman van Bronckhorst-Batenburg en Petronella van Praet. Na het uitsterven van de mannelijke lijn zal het de nazaten van Elisabeth ruim 100 jaar kosten om in hun aanspraken te worden erkend.

Merode

In het midden van de 17e eeuw sterft de tak Bronckhorst-Batenburg in mannelijke lijn uit en komen de Merode's in het bezit van de heerlijkheid Stein middels het huwelijk van Anna Maria Sidonia van Bronckhorst-Batenburg met Florens de Merode. Een van de nazaten van de Merode's schijnt eens snedig opgemerkt te hebben: "van de Batenburgers erfden we meer processen dan goederen".

Elisabeth van Bronckhorst-Batenburg was getrouwd met Gerard van Luxemburg, maar de aanspraken waren inmiddels via de vrouwelijke lijn overgegaan op de familie de Kinsky, een Boheems geslacht, dat zich tegen het einde van de 16e eeuw in het Rijnland gevestigd had en in Staatse dienst was. Borchard de Kinsky, drost van Meurs, begon in 1689 het proces aan het Rijkskamergerecht van Wetzlar. Het proces bleef slepen en voor het tot een beslissing kwam stond hij tegenover een geduchte tegenstander in de persoon van generaal-veldmaarschalk Johan Philips Eugenius, kleinzoon van Florens de Merode, rijksgraaf en markies van Merode-Westerloo, grande van Spanje, ridder van het Gulden Vlies, keizerlijk kamerheer, lid van de geheime raad van de keizer, enz. Gedurende diens leven maakte Borchard de Kinsky niet de geringste kans en hij stierf in 1724 zonder iets bereikt te hebben. De markies de Merode stierf in 1732 en liet slechts minderjarige kinderen na. De kans was nu gunstig en de kinderen Kinsky sloten zich aaneen om het kostbare proces door te zetten. Op 23 maart 1735 deed het keizerlijk Kamergerecht te Wetzlar een voor hen gunstige uitspraak. Behalve het verlies van de heerlijkheid werd de erven de Merode een schadevergoeding van 8000 gulden Brabantse valuta opgelegd. Het vonnis werd 12 januari 1740 door een keizerlijke commissie uitgevoerd. De Merodes hadden geen recht meer op de heerlijkheid en het kasteel. De sleutels, archieven en registers werden gevorderd. Het vonnis werd voorgelezen en de beampten werden van hun eed van trouw ontslagen.

Kinsky

Van de familie de Kinsky is vooral bekend dat ze niet alleen processen onder elkaar voerden, maar ook dat ze met hun onderdanen in Stein in conflict raakten. Een belangrijk conflict binnen de familie speelde in 1740, toen bij de inhuldiging van de nieuwe Heren van Stein, de oudste zoon Maurits de Kinsky een joods meisje leerde kennen met wie hij een relatie begon. Dit leidde tot een duel op de degen tussen vader en zoon. Maurits werd door zijn familie in de gevangenis gesloten en de volgende dag van het kasteel verjaagd. Hij is met zijn vriendin naar Amsterdam vertrokken en werd in 1746 door zijn vader onterfd. Heel zijn leven heeft Maurits getracht het kasteel in bezit te krijgen tot hij in 1763 na een ellendig bestaan zonder bezittingen in Rome is overleden. Op deze geschiedenis is het verhaal van Ecrevisse "De Vadermoeder" gebaseerd (1856) en Pater Munsters heeft in een boek de feitelijke gebeurtenissen beschreven.

Bij een inhuldiging van een nieuwe Heer was het gebruikelijk dat deze na afloop van de plechtigheden de gemeenschap beloofde haar oude rechten en gebruiken te eerbiedigen. Ook de Kinsky's hadden in 1740 deze belofte afgelegd en onder ede bevestigd, zonder dat ook maar in het minst beschreven was waaruit die oude rechten en gebruiken bestonden. Toen de Heren in 1744 hun onderdanen nieuwe verplichtingen oplegden en accijns gingen heffen op het stoken van brandewijn kwam Stein massaal in verzet. Een andere ernstige grief van de inwoners van Stein was de verordening waarin werd bepaald, dat voor het gerecht en in officiële stukken de Hoogduitse taal gebruikt moest worden. Het ene proces bleef volgen op het andere, waardoor het verzet in Stein steeds meer werd aangewakkerd.

